

Tıp Evrimi konuların hekimlerce genellikle «ciddiye» alınmamıştır. Bunun temel nedenlerinden birini hekimlik alanının kendinde bulabiliriz. Bu uğraşın varlığı hastalıkların (ve yaralanmaların) var oluşuna bağlıdır. Onlar ise somutlukları çok önde gelen, çoğu kez insana acı veren, onu iş yaşamından alıkoyan, onun mutluluğunu bozan, varlığını da ortadan kaldıracabilecek birey ve toplum açısından en kısa zamanda ortadan kaldırılmaları istenecek durumlardır. Böylece tıbbın en belirgin özelliği, onun daha başlangıçtan somut insan durumlarına, tek insana yönelik oluşudur; bu alanda amaç hasta denen insanlarda süregelen durumun değiştirilip «sağlık» denen durumun sağlanması olmuştur. Onun için son çözümlemede tıp, önce teknik bir alan, türevsel olarak bir bilim biçiminde gelişti.

Tıpta bugün bulduğumuz en üst düzeydeki bir koruyuculuk anlayışına, hekimlik hizmetlerinin bütünlüğü düşüncesine, demek oluyor ki toplum hekimliğinin varlığına karşın, alan, uzun geçmişinin etkilerini üstünde taşıyor. Bu, onun eğitimini de büyük ölçüde etkilemiştir. Bunlara bağlı olarak hekimler kendi uğraşları içinde genellikle somut düzeye göre biçimlenmişler, tıp evrimi gibi doğrudan uygulamaya katkısı bulunmayan bir alanla pek ilgilenmemişlerdir.

İkinci olarak, işleri tıp evrimi konusunu anlamak ve anlatmak olan «tıp tarihçileri» bugüne dek bu işlevlerinde başarılı olmaktan genellikle çok uzak kalmışlardır. Çünkü onların alanlarının gerecini ele alışları, geçmişteki olaylara bakışları, geçmişe genel yaklaşımları tıp alanlarının ortak gelişme düzeyinin de altında kalmıştır. Bunun sonucunda onların arasında deneyici («empiriğe») düzeyden bilimselliğe geçebilenlerin sayısı az olmuştur.

Ancak sayıları az da olsa, tıp geçmişini geleneksel tıp tarihi yaklaşımı yerine evrimsel açıdan görüp somut olayların sınırlarını aşarak önemli genellemelere ulaşanlar vardır. Onların çalışma ürünleri bize çeşitli açılardan ışık tutabiliyor.

Böyle ürünlerden biri, tıp geçmişine, tıp evrimi alanına yaklaşımımızı olduğu ölçüde çağcıl hekimliğin sorunlarına bakışımızı da etkileyecek niteliktedir. Bu çalışmaya göre, tıp evriminin başlıca iki yönünün bulunduğunu görüyoruz: Bilimsel ve toplumsal. Birincisinin in-

celenmesinde ana konuyu bilimsel tıp düşüncesinin ilerlemesi oluşturur; ikincisinde ise kişiler, salgınlar, öteki olaylar gibi doğrudan düşünceye bu dayanmayan yanlar ele alınır.

Biz bu gelişmeye, kural olarak öteki bilimsel alanlar için de düşünülen bir başka açıdan da bakabiliriz. Bilimlerin evrimi iki temel etkenin ürünü olmuştur: İç ya da mantıksal gelişme ile dış belirleyicilerin etkisiyle ortaya çıkan gelişme. Bilim alanlarına yeni bilgilerin katılmasını, eskilerinin düzeltilmesini sağlayan bilimsel araştırmalar, sorunların mantıksal çözümüne dayanır. Örneğin bugünkü kan dolaşımı düşüncemizin gelişmesi, dolaşımla ilgili eski, yanlış inançların atılması için gerekli bilginin evrimi, yapıyla ve işlevle ilgili alanların (anatominin ve fizyolojinin) iç gelişmesine bağlı olmuştur. Ama bütün bunların dayanacağı somut bilgilerin elde edilmesi, bilimsel beden-açımının («diseksiyonun») gelişebilmesiyle, o da toplumda bu işlerin benimsenmesi ya da buna engel olan toplumsal-dinsel baskının ortadan kalkmaya başlamasıyla olanak içine girmiştir. Hastalık kavramının evrimiyle patoloji alanında bunun için gerekli bilgilerin elde edilmesine yol açan gelişmeler (patoloji bölümlerinin kurulması, ölü-açım («otopsiye») olanak tanıyan yasaların çıkması ve toplumda bunları destekleyen bir bakışın bulunması) arasında da böyle bir bağıntı vardır.

Kolaylıkla söyleyebiliriz ki tıbbın toplumsal yönünün gelişmesi en başta dış etkenlerle, bilim yönündeki ise onun iç evriminin sonucu olmuştur. Bütün bilimsel alanların (ayrıca sanat dallarının, felsefenin vb.'nin) gelişmesi için söz konusu olan, birbiriyle çakışmayan bu iki yönün birbirini kaçınılmaz olarak bütünlediğin belki en açık olarak hekimlikte gözlüyoruz.

Buraya dek gördüklerimizin ışığı altında diyebiliriz ki, toplumsal bilinç, demek oluyor ki, kişinin kendini toplumsal bir varlık, bir toplumun parçası olarak açıklıkla görmesi, onun toplumsal işbölümünün bir sonucu olarak bir uğraş içinde yer aldığını açık olarak bilmesine, demek oluyor ki uğraş bilincinin gelişmesine engel olmamalıdır; ikincisinin birincisini engellememesi gerektiği gibi. Toplumsallık olmadan hekimlik, kişiöğlunun önemli bedensel ve ruhsal acılarının, sorunlarının çözümüne yönelemezdi. Bilimsellik olmadan da tıp, bırakalım deneyici-fizikötesi evresini, büyücülük-dinsellik çağını aşamazdı. (İkisi de Arapça kökenli olmakla birlikte, bugün Türkçede kullandığımız Tıp ve Hekimlik sözcükleri alanın bu iki yönünü çok iyi anlatıyor; birincisi onun daha çok bilimsel, ikincisi ise toplumsal yönünü.)

Uğraşların uygulanmaları, toplumlara hizmet götürme biçimleriyle genel toplumsal düzen arasında çok yakın bir ilişkinin bulunduğunu biliyoruz. Örneğin ataerkillik, iktisadî yapı ve hekimlik uğraşının eğitimi ve uygulanması arasındaki çok yakın ilişki ünlü Hipokrat andına yansımıştır; uğraş, yaşlı hekimler («hocalar»), onların oğulları ve erkek öğrencilerden oluşan, az çok kapalı bir çevrenin sınırları içindedir.

Kişinin siyasal görüşü ile uğraşına bakışı arasında da genellikle yakın bir bağıntı bulunduğunu görüyoruz. Toplum yapısında köklü değişiklikten yana olanlar ilke olarak yaptıkları işe de bu değişimin gösterdiği bir yönden, yeni değerlerin benimseneceği bir açıdan bakacaklardır. Özdeş uğraştan olup da toplumun değişmesine karşı olan kişiler ise uğraşlarına, onların uygulanmasına bakışlarında eskiden beri sürdürülen yolların değişmesini istemeyecekler, bunların değiştirilmesine direnç göstereceklerdir.

İş gerçekte bu ölçüde yalın değil doğal olarak. Kişilerin düşünceleriyle ya da inandıklarını söyledikleri ilkelerle davranışları arasında olabilecek çelişkileri bir yana bıraksak bile, karşımıza siyasal düşüncelerin bir topluma en iyi biçimde uygulanması, kişinin bu düşünceleri bir süzgeçten geçirerek toplumsal gerçeklere bakması, bu gerçeklerin ışığında da düşüncelerini geliştirmesi gerekiyor. Toplumlar da genel yönetimin nasıl yürüdüğü, bunların hangi etkenlerin etkisiyle, hangi toplum kesimlerinin yararına işlediği konularında aydınlanmış, aydınlanıyor olmak siyasal bilinçse, kişinin bu bilgileri zaman yer içinde somut durumlara, en başta kendi ülkesinin gerçeklerine, serinkanlılıkla, bunlardan kopmadan, kendi özneliğini işe katmadan uygulanmasına toplum bilinci diyebiliriz.

Biz son onyıllarda, özellikle son yıllarda çok «siyasallaştık». Ancak bunun en yararlı biçimde kullanılabileceği bir toplum bilincine ulaşamadık. Bunun, burada tartışılmaları gereksiz olan çeşitli önemli nedenleri var. Ancak birkaç kitap ya da «temel yapıt» okuduktan sonra, yaşanan koşullardan uzak kalarak bilgin kesilmenin çok kolay olduğunu bilmeliyiz. Düşünce, bilinçlenme, yaşamın öteki etkinlikleri gibi ancak, yakın olsun uzak olsun çevreyle sıkı ilişki kurarak olumlu yönde geliştirilebilir.

Siyasal uyanıklığın yanında kaçınılmaz olarak gerekli olan toplumsal bilinçlenme de yeterli değildir. Ayrıca, onunla da yakından ilgili bulunan, uğraşın toplumsal yönlerini bilme işi de, uğraşın kendi iç, bilimsel gelişmesinin ve iç yapısının, niteliklerinin gerektirdiği «teknik» bilgi ve beceriyi iyi kazanmış olmaya bağlıdır. Uğraşın toplum-

sal, yönetsel yönlerinde çalışacaklar için de durum budur. Gerekli bilimsel ve teknik yetiştirme aşamasını geçirmemiş, somut durumları değerlendiremeyecek kişi, uğraşında daha sonraki gelişmeleri alabilecek düzeye erişmiş olur mu? Böyle kişilerde dar görüşlü bir «masabaşı» ya da «imza» adamı olmaya büyük eğilim bulunacaktır. Sonuçta ortaya, yüzeysel olarak koşullanmış, yerine göre «taşılma» kişileri çıkacaktır.

Değerli bir yazarımızın bu konuda çok aydınlatıcı bir yazısı var (Demirtaş Ceyhan: «Yarının Bilisiz Türkiyesi», **Cumhuriyet**, 9 ağustos 1978). Onun dediği gibi, sömürgecilik orta eğitimde yarattığı kargaşa ve çatışmalarla ülkenin yalnız bugünkü aydın gücünün gelişmesini engellemekle kalmıyor, yarın için de alabildiğine bilisiz («cahil») ve tek boyutlu bir kuşağın yetiştirilmesine uğraşılıyor. Ne fizik, kimya, ne tarih, coğrafya, ne klasik yazın ne de evrensel müzik... Yalnız siyasallaşma (artı kolaydan sınıf geçme.) Sonra?

Yüksek öğretime geçebilenler için sonrası bu tek boyutluluğun sürüp gitmesidir. Oysa kişinin siyasal yönden bilinçlenmesinin birkaç yıl gecikmesinin doğuracağı açık olayları yaşayarak her zaman kapatılabilir, ama en geniş anlamda ve her yönüyle «teknik» bilginin alınması fırsatı bir daha pek ele geçmeyecektir.

Gerek genel bilgi konusunda gerek uğraş bilgisi ve becerisi alanında bugünkü gidiş düzeltilmezse, hekimlikte olsun başka alanlarda olsun, ülkemizde tek değil «sıfır boyutlu» bir kuşak ortaya çıkacaktır ki buna en çok sevinen, ellerini oğuşturarak sürekli gülecek olan da yine sömürücü olacaktır.

KAYNAKLAR

- (1) Clarke, E.: The history of scientific and social medicine. Modern Methods in the History of Medicine, s. 194-210. Londra, The Athlone Press, 1971.
- (2) Örs, Y.: Geçmişte ve günümüzde hekim-hasta ilişkisi. **Tıp Dünyası**, 48: 224-30, 319-27, 1975.
- (3) Örs, Y.: Tıp aktöresi ve hekimlik görevleri tüzüğü. **ATOB**, 1: (Sa. 2) 24-32, 1975.
- (4) Örs, Y.: Claude Bernard: son rôle dans l'évolution de la médecine scientifique. **Clio Medica**, 13: 63-79, 1978.
- (5) Temkin, O.: Scientific medicine and historical research. **Perspect. Biol. Med.**, 3: 70-85, 1959.